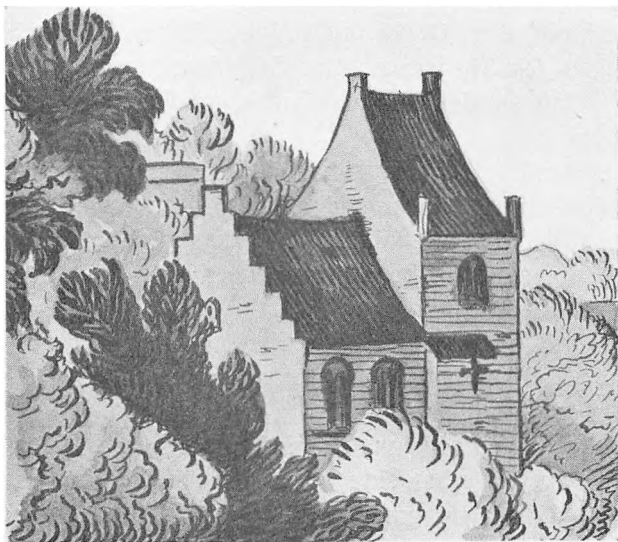

S. Ibs kirke c. 1600. Efter Münchenertegningen.

S. Ibs kirke i Roskilde.

Af mag. art. V. Hermansen.

Længe har man været klar over, at S. Ibs kirke selv i sin nuværende uanselige og mishandlede skikkelse var et mindesmærke af høj rang. Alene den omstændighed, at den var den sidste repræsentant for de mange småkirker, som engang fyldte det middelalderlige Roskilde, måtte sikre den en betydelig lokal interesse. Men dertil kom dens betydning for vort kendskab til den tidligromanske kirkebygningskunst, idet den — for skibets og det nu forsvundne kor's vedkommende — hørte til de ældste stenkirker herhjemme, vel nok fra tiden før 1100 og jævngammel med S. Jørgensbjerg, Vor Frue og den ældre Domkirke, begge de sidste fra Svend Nordbagges tid († 1088). Særlig mærkelig blev den derved, at den endnu i senromansk tid, før midten af 1200-erne, fik sine oprindelige småvinduer erstattet af større, men også rundbuede vinduer.¹⁾ Endelig havde J. Kornerup, der gennem slægtskab med ejeren af kirken havde let adgang til den, i 1860 fremdraget værdifulde romanske kalkmalerier på indersiden af skibets østvæg

og i korbuen, medens de tilsvarende på ydersiden er forsvundet og kun kendes gennem en skitse af Zeuthen fra 1858.²⁾

Der var således grunde nok til at holde denne bygning i ære, navnlig da den i 1884 på ny kom i offentlig eje, og dog fik den lov til at forfalde mere og mere, udsat som den var for fugtens og frostens uhindrede angreb. Ganske vist har det flere gange været på tale at foretage de nødvendige sikringsarbejder, men først i år er tanken blevet til virkelighed. Allerede i 1868 foreslog Kornerup, at den skulde istandsættes og anvendes som ligkapel for S. Jørgensbjergs menighed.³⁾ Senere, i 1900, fik han lejlighed til at afdække kalkmalerierne fuldstændigt og undersøge dem nærmere, og han fremlagde sine resultater i en afhandling, der ender med at udtrykke ønsket om bygningens bevarelse således, at man ved en istandsættelse indskrænkede sig til det nødvendigste, afdækkede ydermurene, åbnede de gamle vinduer, lagde et nyt bjælkeloft ind og med varsom hånd restaurerede vægmalerierne, som ellers gik deres undergang imøde.⁴⁾ En henvendelse af 27. febr. 1913 fra bestyrelsen for vort historiske samfund til Kultusministeriet fik det svar, at sagen måtte udsættes i nogle år, hvad der ikke vilde medføre nogen fare for bygningen, fordi de fornødne midler ikke var tilstede til istandsættelsen, som man indrømmede engang burde finde sted.⁵⁾ I 1918 henvendte formanden, dr. Bertelsen, sig atter angående restaureringen til ministeriet, der ikke turde stille nogen bevilling i udsigt, men lovede at fremme sagen, hvis de fornødne midler blev fremskaffet af samfundet.⁶⁾ Endelig blev sagen rejst påny af stiftsskriver Westrup i nov. 1921, og istandsættelsen har fundet sted i den forløbne sommer under ledelse af arkitekt Mogens Clemmensen. Det kan næppe fejle, at en og anden har spurgt sig selv, hvorfor denne bygning, der nu og med rette beskæftiger sindene så stærkt, ligger hen som en skygge af sin fordums herlighed, uden kor og tårn, uden våbenhus og hvælvinger, blottet for inventar. Søger man svar derpå hos de forfattere, der hidtil har behandlet kirkens historie, får man ganske vist nogen, men ikke megen besked.⁷⁾ Imidlertid flyder kilderne langt rigeligere, end de knappe referater lader ane, og vi vil derfor i det følgende prøve på at uddybe billedet og besvare spørgsmålet på en fyldigere måde.

Sagens gang er i korthed således: Sognepræsten Lauritz Melchior skriver d. 30. april 1803 et promemoria til stiftsskriver Reiersen, hvori han nævner, at det ofte før har været på tale, at S. Ibs kirke kunde nedlægges og menigheden søge S. Jørgens, og at denne forandring netop nu synes ønskelig og det af flere grunde. Han vedlægger en udtalelse fra domprovsten, dr. theol. A. Birch af 15. april 1803 om kaldets ringhed. Stiftsskriveren fremsender d. 19. juni disse skrivelser til direktionen for Sjællands stiftskirker. D. 28. juni udbeder stiftsøvrigheden sig af domprovsten en betænkning over sognepræst Melchiors forslag (den indsendes d. 13. juli) og d. 13. aug. af stiftsskriveren, at han lader udarbejde overslag over bekostningerne ved et påtænkt pulpitur i S. Jørgens kirke (de indkommer d. 8.—14. okt.). Den nye stiftsskriver Bing ønsker d. 10. juli 1804 en udtalelse af pastor Melchior om samme pulpitur og får svar allerede d. 11. Alle disse skrivelser, som Bing dels får fra Reiersens dødsbo dels selv fremskaffer, sender han d. 14. juli til stiftsøvrigheden: stiftsbefalingsmand Hauch og biskop Balle. Denne udbeder sig d. 21. aug. 1804 konst. domprovst Baagøes betænkning og får den d. 23. aug. Direktionen for de publique stiftelser i Sjællands stift ønsker en udtalelse af Roskilde magistrat, der svarer d. 10. jan. 1805. Sagen synes så at være gået i stå, thi d. 1. juli 1806 minder stiftsskriveren stiftsøvrigheden om, at der endnu ikke er truffet nogen afgørelse. D. 3. juli kommer et forslag fra amtmand Treschow til stiftsøvrigheden, der d. 12. videresender forslaget og erklæringerne til Danske Kancelli og selv stiller følgende forslag, for det første, at sagen udsættes, til pastor Melchior har fået et andet kald, og for det andet, at der nedsættes en kommission bestående af amtmanden, byens magistrat og sognepræst, sognepræsten til S. Jørgensbjerg og to af byens eligerede borgere. D. 1. nov. 1806 nedsættes kommissionen, som efter at have holdt to møder på rådstuen indsender forslag d. 27. febr. 1807. Amtmanden er dog ikke med til dette, men indsender et særforlag d. 28. maj, ledsaget af S. Jørgens og S. Ibs kirkeregnskaber for 1806 og mandtallet over de to sogne fra 1807. Nu er der ikke flere erklæringer at indhente, og d. 20. juni 1807 sender kancelliet hele materialet til stiftsøvrigheden, der i de følgende måneder gennemgår det og ud-

arbejder en betænkning på grundlag heraf d. 4. nov. 1807. D. 19. dec. skriver kancelliet til Vor Frue kirkes patron, greve Holstein, Ledreborg, der svarer d. 25. jan. 1808. Det resultat, stiftsøvrigheden er kommet til, indstilles af kancelliet og bifaldes af kongen d. 25. marts 1808, hvorefter resolutionen kommer d. 1. april.

Som nævnt har stiftsøvrigheden haft hele materialet^s) til undersøgelse og bearbejdelse, og da den har ordnet og opstillet stoffet på en så god og overskuelig måde med anførelse af alle grunde for og imod, skal vi i det følgende meddele dens betænkning, som falder i fem punkter.

1. *Der kan ikke være tvivl om, at S. Ibs kirke bør nedlægges og menigheden ophøre at udgøre et særskilt sogn.* Thi:

a. sognepræsten hr. Melchior siger, at kun et par små vænger skiller den fra S. Jørgensbjerg, domprovsten dr. Birch, at afstanden mellem de to kirker næppe er 800 skridt, så at kirkevejen kun forlænges ubetydeligt for S. Ibs menighed, når den lægges til S. Jørgensbjerg, og magistraten, at afstanden kun er 2—300 alen.

b. sognepræsten bevidner, at der til S. Ibs menighed næppe hører 40 familier, og at der sædvanligvis af disse kun møder 3—4 mennesker, når der holdes gudstjeneste, men stundom slet ingen, så at der ikke forrettes nogen tjeneste.

Stiftsøvrigheden slutter sig til et forslag om at henlægge de få af sognets beboere, der bor på Roskilde købstads grund, til Roskilde domkirke og skole. Skønt S. Ibs kirke er en købstadskirke og i ældre tid har været indbefattet i Roskilde by, er det nemlig nu kun følgende huse og steder, der ligger på byens grund: *Bækken* (beboet af fattige daglejere), *Strandhavehuset* (ligeledes), *Svenskehuset* (ligeledes), *Kobbermøllen* (beboet af møllebrugeren), *Klaremøllen* (ligeledes), *Strandmøllen* (ligeledes).

c. alle vedkommende erklærer, at S. Ibs kirke kan undværes til så lille en menighed. Magistraten og kommissionen siger endda, at den bør nedlægges, og det ikke blot af de allerede nævnte grunde, men også fordi den er forfalden og ikke kan istandsættes uden betydelig bekostning, og fordi den er så uformuende, at den ikke, selv om man fik rejst et lån til istandsættelsen, kan bekoste den simple årlige vedligeholdelse.

2. Vi skønner ikke, at S. Ibs kirke bekvemt lader sig indrette til et arbejds hus for amtet eller til en industriskole i forening med læreanstalterne.

Sognepræst Melchior var den, der først vakte denne tanke, idet han i 1803 skrev således: „Til at fremme fattigvæsenets indretning såvel på S. Jørgensbjerg som i Roskilde amt, mener jeg, at S. Ibs kirke bekvemt kunde indrettes til et offentligt arbejds hus, hvor trængende kunde forrette al håndgerning såsom uld- og linnedspinding, karten og deslige, hvor både gamle mænd, gamle kvinder og børn kunde sættes i en nyttig virksomhed, hvilket jeg tror vilde blive en såre velgørende indretning for det offentlige, da jeg anser det næsten for umuligt at forsørge S. Jørgensbjergs fattige med understøttelse uden tillige at åbne dem lejlighed til selv ved arbejde at erhverve brødet.“ Amtmand Treschow anser det for mest hensigtsmæssigt at anvende kirken således, at den skænkes til forbedring af den skoleindretning, under hvilken S. Ibs menighed for fremtiden bliver henlagt, og den forbedring, han tilsigter at opnå i Roskilde bys skoleindretning, er en industriskole i forbindelse med læreanstalterne. Hvorvidt Roskildes skolevæsen ved dette tilskud vilde være i stand til at indrette en sådan skole, tør han ikke sige noget om, da han ikke kender dens forfatning. Imidlertid, anfører han, var de skolepligtige børn i S. Ibs sogn i 1805 kun 8 drenge og 13 piger, og heraf var kun to for fattige til at betale skoleløn, således at Roskilde by ved at indlemme S. Jørgensbjergs sogns beboere i sit kirke-, skole- og forsørgelsessamfund ikke påtager sig nogen uforholdsmæssig byrde, da de indtægter, som tilfalder byen, opvejer udgifterne.

Mod dette forslag kan der gøres følgende velbegrundede indvendinger:

a. Den konstituerede domprovst Baagø hævder, at mod forslaget taler først kirkens beliggenhed. Den ligger afsides og derfor ubekvemt både for Roskildes og for Bjærgets fattige, i særdeleshed da vejen dertil fra alle sider ikke alene om sommeren, men også og navnlig om vinteren på grund af det til- og fraløbende vand i stræderne gør det umuligt for børn og gamle folk at komme frem. Dernæst bekostningen med dens indretning til dette påtænkte brug og den store vanske-

lighed med at forsyne en så rummelig og kold bygning med varme, hvilket er det, der som bekendt mest lokker den fattige til arbejdstuen om vinteren." (!)

b. Magistraten erklærer, at det lader sig ikke gøre at tænke på at anvende S. Ibs kirkebygning som arbejdsanstalt for det offentlige, da adgangen hertil i alle henseender beviser denne tankes umulighed, og da en så kold bygning heller ikke kan indrettes dertil uden med meget store bekostninger, og endda vil stedet være ubrugeligt.

c. En industriskole er slet ikke nødvendig, da der, som oplyst af amtmanden, i året 1805 kun fandtes to fattige børn i sognet, og man jo hverken kan fordre eller, hvis man fordrer, vente at opnå, at Roskilde bys skolepligtige børn daglig skulde bestige den ufremkommelige vej to gange, nemlig frem og tilbage. Desuden bør arbejds huset ikke være indrettet for børn alene, men i særdeleshed for gamle fattige mænd og kvinder. Roskilde bør have sit arbejds hus eller sin industriskole liggende i selve byen til bekvemmelighed for alle vedkommende. Fattigvæsenet vil sikkert kunne foreslå en eller anden dertil passende bygning.

3. S. Ibs kirke bør sælges ved offentlig auktion til nedtagelse enten samlet eller stykkevis og kirkegården forbeholdes til det brug, hvortil den hidtil har været, samt i påkommende tilfælde tillige for S. Jørgensbjerg menighed.

Kommissionen har tilføjet, at den kan sælges enten til nedbrydelse eller, da den muligvis kunde tjene en handlende til pakhus, til hvad brug køberen måtte finde det passende, dog i sidste tilfælde på det vilkår, at den ikke beholder sin form som kirke. Hertil vilde stiftsøvrigheden ikke have noget at indvende, hvis ikke kirkegården var i vejen. Ved kirkens omdannelse til pakhus vil gravstederne på kirkegården udsættes for allehånde mishandling og forstyrrelse, da den idelige kørsel med varer frem og tilbage vil have til følge, at den ikke holdes tilbørligt lukket, så at kreaturer let kommer ind og oprydder alt. Familierne fik derved bestandig årsag til at beklage sig over ufred på deres gravsteder. Kommissionen foreslår ligeledes, at kirkens klokker og inventarium bortsælges ved auktion, hvad stiftsøvrigheden bifalder, da kirken nemlig ikke, ifølge kommissionens oplysninger, ejer alterklæder eller

altertøj, hvorved det offentlige bortsalg gøres saa meget mindre betænkeligt.

Men når kommissionen foreslår, at også kirkegården med dens stengærde skal sælges, da kan vi, skønt amtmanden intet har at indvende herimod, ikke give vort samtykke hertil, fordi, som Melchior udtrykkelig erklærer, S. Jørgens kirkegård er såre indskrænket og utilstrækkelig for S. Jørgens menighed, ikke at tale om, når S. Ibs kommer til. Han mener derfor, at S. Ibs kirkegård, hvis kirken bliver nedlagt, skal forblive ganske urørt, således at den søndre del forbeholdes S. Ibs menighed, da alle dens lig er jordet her og denne del er fuldkommen tilstrækkelig for menigheden, medens den anden halvdel, den nordre part, hvorpå næsten ingen lig er lagt, tillægges S. Jørgens menighed. Ganske vist mener amtmand Treschow, at Gråbrødre kirkegård uden for Roskilde by efter den foreslåede udvidelse vil blive stor nok til at afgive begravelsessted for hele S. Ibs menighed, men stiftsøvrigheden svarer hertil, at Gråbrødre kirkegård ligger inden for Roskilde port og altså ikke uden for byen, at det allerede er tvivlsomt, om den med tiden vil kunne rumme sine egne lig, at den må have allerhøjeste tilladelse til at modtage lig fra fremmed menighed, og endelig, at det er forståeligt, at familierne i S. Ibs sogn helst vil beholde det lejersted, de hidtil har haft, hvor slægt og venner er begravet. Amtmanden mener også, at da den nuværende kirkegård på S. Jørgensbjerg både er så lille og så tæt omgivet med våninger, at der ikke mere burde begraves noget lig dær, og da det er af største betydning at skaffe menigheden et andet begravelsessted, især hvis en smitsom sygdom skulde udbryde på denne folkerige, usle flække, at Duebrødre kloster i sin egenskab af gods- og birkeejer af den fæstebondegårds jord, som kun ligger nogle hundrede alen fra kirken, kunde overlade S. Jørgensbjerg kirke et jordsmon, passende til en indhegnet begravelsesplads. Stiftsøvrigheden afviser imidlertid dette forslag.

Derimod støtter den det af konstitueret domprovst Baagø gjorte forslag, at det var bedst, om kirken blev solgt til nedbrydelse, så vilde den svage ikke engang med tiden kunne føle sig stødt og forarget over, at et fordums gudshus var omdannet til anden brug, eller i hvert fald omden enten ved licitation eller for

egen regning blev nedbrudt og bortsolgt partvis ved auktion, da bygningsmaterialer, såvel træ som sten, ikke alene er hvermands brug, men også nu er i usædvanlig høje priser, når blot ikke stenene i de gamle mure ved nedtagelse vilde tabe for meget. At bedømme og udføre dette måtte blive stiftsskriverens sag, under hvis værg og bestyrelse kirken egentlig hører, dog at tilslag sker under nærmere godkendelse af regeringen.

4. *Ved S. Ibs kirkes nedlæggelse bør denne menighed henlægges til S. Jørgensbjergs kirke, men af den købesum, som indkommer ved salget af S. Ibs kirkebygning med klokker og inventarium, bør først kirkens gæld udredes, dernæst den nødvendige plads i S. Jørgens kirke anskaffes for den tilkommende menighed og endelig S. Ibs kirkes tiendeindkomster såvel som renten af den kapital, den nedtagne kirke måtte komme til at eje, tillægges den nuværende sognepræst i S. Jørgensbjerg til forbedring af hans ringe indkomster i hans embedstid, men ved første vakance i sognekaldet skulde de borgere og indvånere af Roskilde by, som nu ligger under S. Ibs menighed, henlægges under Roskilde domkirke, hvorimod S. Jørgens sognekald annekteres med Vor Frue sognekald ved Roskilde.*

Til grund for dette punkt ligger magistratens forslag, men det er langt fra, at de øvrige betænkninger stemmer overens hermed. Vi bør, siger stiftsøvrigheden, udvikle og prøve alle modsigelser.

a. Kommissionen vil have S. Ibs menighed aldeles opløst og fordelt mellem Roskilde domkirke og skole samt Himmelev kirke og skole således:

aa. Til Roskilde domkirke og skole.

aaa. Beboerne af Kobber-, Klare- og Strandmøllen, Bækken og derunder hørende, for største delen daglejere, alle på Roskilde bys grund. Dertil bør endnu, efter Melchiors fortegnelse, lægges Strandhavehuset og Svenskehuset. Hans fortegnelse over S. Jørgens sogn indeholder endnu et sted på Roskilde bys grund, kaldet Børsen, hvis beboere ernærer sig af brændevinsbrænderi og anden småhandel. Vi har intet imod, at disse steder ved vakance i S. Jørgens sognekald henlægges til Roskilde domkirke og skole uden godtgørelse til sognekal-

det. Degn og skolelærer bør for sin embeds tid have godtgørelse og kan få den af Duebrødre hospital, som er en formuende stiftelse og herskab for størstedelen af S. Jørgens menighed, fordi skolevæsenet derved kommer i orden og befries for uvedkommende børn.

bbb. Beboerne af de 8 huse på S. Agnes og Parkhuset, som tilhører Roskilde adelige Jomfrukloster. Men disse ligger ikke på Roskilde bys grund, de hører til amtets grund. De har lidt jord, skønt beboerne er fattige daglejere og i trang. Vi skønner, at de bør henhøre til S. Jørgens sognekald, der ikke kan tåle uforholdet afgang, og at Roskilde ikke kan tilegne sig dem under noget påskud.

ccc. Beboerne af de 3 Hedegårde og et hus, Statene, som hører til Københavns stads gods. — Men disse gårde og huset hører til amtets grund, byen har ingen adgang eller ret hertil. Hver af gårdene har 9 td. 3 skp. 3 fjdk. hartkorn, huset bebos af en daglejer. S. Jørgens kald bør ikke miste denne indtægt. Når amtmand Treschow påanker, at kommissionen har udeladt Haraldsborg mølle, og påstår, at den hører under Roskilde, fejler han, thi den, der har 1 td. 1 skp. 3 fjdk. hartkorn foruden møllebruget, hører under S. Ibs sogn og ligger på amtets grund. S. Jørgensbjerg kan og bør ikke miste den.

bb. Til Himmeløv kirke og skole.

Beboerne af Ladegårdsmøllen og de fem Ladegårdshuse tilhørende Københavns stads gods. Men der er ikke skin af ret til at hjemle Himmeløv disse beboere, de ligger alle på amtets grund. Ladegårdsmøllen har 3 td. 1 skp. hk. foruden møllebruget, Ladegårdshusene ialt 2 td. 5 skp. hk. Det var synd at berøve det fattige S. Jørgens pastorat disse smuler for at kaste dem til Himmeløv pastorat, som har nok alligevel. Desuden kan Himmeløv skole næppe rumme sit eget folkerige sogns skolepligtige børn.

b. Kommissionen selv kan ikke nægte, at hverken skole, præst eller degn i S. Jørgensbjerg hidtil af de forenede sogne har haft det fornødne til tarveligt udkomme, så at det bliver nødvendigt, om de skal bestå, enten at forbinde dette med et andet sogn eller at forskaffe det ny og klækkelig hjælp andens steds fra, f. ex. fra Roskilde kapellans tiende eller Duebrødre hospital. Men Roskilde kapellans tiende bør, når det engang

ophører, henlægges til Roskilde bys danske skolevæsen, som vel kan trænge dertil, og ej til et fremmed sogn. Duebrødre har heller ingen forpligtelse. Snarere måtte S. Jørgens og S. Ibs sognekald ved første vakance forenes med Vor Frue sogn ved Roskilde enten som annex eller hovedsogn og kaldsretten skifte mellem kongen og grevskabet Ledreborg, som kalder præst til Vor Frue. Da blev begge kirker med deres sogne vedligeholdt, og præsten fik tilstrækkeligt levebrød. 1804 var de visse indtægter af Vor Frue 622 rdl., forenet med S. Jørgens og S. Ib vilde de stige til 900 rdl.

Men til oplysning, at S. Jørgensbjærgs og S. Ibs forenede sogne er et ringe, for ikke at sige usselt kald bør vi tilføje:

aa. Sognepræst Melchior forklarer, at hans kald uden tvivl er et af de mindste i Sjælland, kun 6 gårdmænd i begge sogne, resten fattige husmænd og inderster, desuden nogle få familier uden for bondestanden. Tienderne er meget ringe, da hartkornet kun er lille, thi en hovedgård, Bidstrupgård på 660 td. land, der er S. Jørgens sogns største areal, er fri hovedgårds taxt, hvoraf kun svares 6 td. rug og 6 td. byg årlig efter kapitelstaxt. Dette kald mangler næsten alle biindtægter. Ingen præstegård, ingen jord, præsten bebor en ejendoms-gård med et lille sædevænge på 6 td. land, hvoraf årlig svares rente 80 rdl. Kaldets fulde indtægter er 288 rdl. I den senere tid er de betydelig forringet ved Bidstrupgårds afhændelse til én mand og ved beboernes tiltagende armod, en følge af fiskeriets formindskelse i Issefjorden. Rentepenge, afdrag, skatter udgør årlig 130 rdl., hvoraf det let indses, at det er umuligt at ernære sig med familie af dette embede uden stadig at synke i gæld, hvilket er hr. Melchiors lod og har været hans formænds før ham.

bb. Med hensyn til kaldets forringelse oplyser domprovst Birch, at Bidstrupgårds afhændelse til én mand, medens den før var beboet af forvalterens og forpagterens familier, har haft en ikke ubetydelig formindskelse af offer og accidenser til følge, at fri græsning til to køer, en forhen af forpagteren tilstået villighed, nu er tabt, at udvisningen af brænde, der tidligere var så rundelig, at præsten kunde sælge flere favne, nu ikke engang er tilstrækkelig til hans egen fornødenhed og næppe er 4—5 favne, at to tredjedele af indbyggerne hører til

de uformuende, som ikke er i stand til at forskaffe sig livets fornødenheder uden almisse og understøttelse, og da som følge heraf de øvrige beboere, der skal bidrage til denne hjælp, bliver pålagt så store afgifter til fattigvæsenet som næppe noget andet sted, at misfornøjelsen med disse kontingenter viser sig i, at præstens offer, der altid skal undgælde, bliver mindre end ellers.

cc. Melchiors ansøgning, anbefalet af stiftsskriver Bing, om et årligt tillæg på 200 rdl. af den kongelige kasse til hans ringe kald, for at han med familie kunde have det nødvendige udkomme, kan stiftsøvrigheden dog ikke bifalde, hvorimod den gentager magistratens forslag, nemlig at

c. den nuværende sognepræst for sin embedstid må få tillagt alle S. Ibs kirkes tiendeindkomster og renterne af den kapital, som den nedtagne og solgte S. Ibs kirke vil komme til at eje, efter at de dermed forbundne omkostninger og udgifter er fradraget.

Dette begrundes nærmere i punkterne aa og bb, som her udelades.

cc. Men selvom dette forslag godkendes, må vi tilstå, at det var ulige ønskeligere, om det allernaadigst måtte behage Hans Majestæt snarligt at befordre pastor Melchior til et bedre levebrød, hvorved der strax blev lejlighed til at annektere S. Jørgensbjerg kald med Vor Frue, fraregnet de få beboere, som hører til Roskilde bys grund, om da ellers Roskilde domkirke skøtter om at modtage dem, hvis ikke, kan de gerne sammen med det øvrige blive ved S. Jørgensbjergs pastorat, som alligevel er såre indskrænket og ringe. Til bekræftelse paa Melchiors fortjenstlige duelighed meddeler biskop Balle af sin visitatsjournal for 5. maj 1807 følgende om ham: Sognepræst Melchior prædikede over Johannes evangelium 3,16 med anstand og færdighed i god orden, evangelisk moralsk, til opbyggelse. Han kathekiserede fermt og messer vel. For det meste svarede den tilstedeværende ungdom meget vel efter lærebog og kathekismus, med godt begreb, da ikke få deriblandt, særdeles sidst konfirmerede, og nogle ældre desforuden, udmærkede sig til velfortjent berømmelse. Man var også bekendt med Bibelshistorien og havde for en del lært psalmer. Boglæsning fandtes antagelig. Kirkens værdige læ-

rer hr. Melchior har længe ved sin duelighed og virksomhed gjort sig højlig fortjent til bedre befordring. At han dog snart måtte bønghøres, ønsker med mig enhver, som kender ham. Gud styrke ham til frimodighed og velsigne ham desto rigeligere.

d. Kommissionen foreslår, at indtægterne ved salget af S. Ibs kirke såvelsom denne kirkes tiende og indtægter for fremtiden skal henlægges til S. Jørgensbjerg sogns fattigkasse.

Amtmand Treschow anser ikke denne anvendelse for den mest hensigtsmæssige, men stiftsøvrigheden modbeviser ham, idet den anfører følgende oplysninger, som viser, at fattigkassen trænger:

aa. Sognepræsten har i sin fortegnelse over S. Jørgensbjergs beboere nævnt 37 familier, og de fleste med mange børn, som kun har deres ophold af fiskeri, og da dette år for år aftager, er de meget fattige og kan alle fortjene nogen hjælp af fattigkassen, når det kunde strække til. Desuden har sognet 44 almisselemmer, som får fast, månedlig forsørgelse, da de fleste er særdeles usle og svage.

bb. Amtmanden selv bekræfter S. Jørgens sogns jammerlige forfatning og bevidner, at disse elendige menneskers trang daglig vokser ved fiskeriets mislighed og ved dyrheden på alle livets nødvendigheder, så at amtsfattigkassen må tilskyde i året 1806 ikke mindre end 517 rdl., og endda gives understøttelse kun til de højstnødlidende.

5. *S. Jørgensbjerg kirke bør ikke nedlægges eller omdannes til en industriskole i forbindelse med en arbejdsanstalt og materialforplejning, men vedblive at være kirke for S. Jørgens og S. Ibs forenede menigheder.*

Ved at stille dette forslag går stiftsøvrigheden mod følgende af amtmand Treschow stillede:

A. Amtmanden vil ikke blot have S. Ibs kirke nedlagt, men også S. Jørgens, da den også er ganske overflødig, thi

a. begge disse kirker ligger ved foden af Roskilde by indenfor byens forrige omkreds og står kun som levninger tilbage af byens fordums herlighed. De huse og gårde, for hvis beboere disse kirker var bygget, er ikke mere til, der pløjes og såes på ruinerne af disse bygninger, gader og torve, og beboerne af de få landsteder, møller og fiskerhytter kan lige så

bekvemst søge Roskilde domkirke. Det er heller ikke første gang, denne har måttet modtage de i Roskilde afbrudte kirkers menigheder. I 1575 befalede regeringen, at Mikkels og Gråbrødre kirker som overflødige skulde afbrydes og menighederne lægges under Domkirken. Succentoren ved Domkirken var i Roskildes velmagtsdage tillige sognepræst for S. Ibs og S. Jørgens menigheder, hvilket viser, at de endogså den gang ikke har kunnet give anstændigt udkomme til en særskilt præst. Efter deres nuværende forfatning er dette ganske umuligt, og det synes altså nødvendigt, at disse kirker og sognekald nedlægges, og at menighederne opløses og lægges under Roskilde domkirke som den for dem begge bekvemmeste kirke.

Herimod indvender stiftsøvrigheden følgende:

aa. At S. Jørgens kirke har ligget indenfor Roskilde bys forrige omkreds, kan med føje drages i tvivl. Hofman (Supplement til Danske Atlas VI, p. 129) mener vel, at S. Jørgensbjerg kirke kan regnes med blandt Roskildes kirker og anfører S. Jørgens hospital, tæt derved, blandt Roskildes munke- og nonneklostre, men han siger selv (p. 137), at S. Jørgens spedalskshospital blev stiftet 1253 uden for Roskilde på S. Jørgensbjerg. Succentor var efter stiftsbogen 1567 tillige præst ved S. Ib, hvor han havde præstegård uden jord, men at han også skulde have været præst til S. Jørgens kirke, nævnes ikke. Sidstnævnte kirke kaldes i stiftsbogen Spedelsbjerg kirke og blev først 1574 forenet med S. Ib; den havde ingen præstegård, ej heller ager eller eng.

bb. At der pløjes og såes på ruinerne af bygninger, gader og torve, gælder ifølge Hofman (p. 118) om 160 gårde og huse, der brændte d. 7. juli 1647, og som aldrig siden blev opbyggt, dær hvor nu Frøkenklosteret har sin mark. Men der er ingen spor at finde, at der pløjes og såes på ruinerne af bygninger, gader og torve, som forud har hørt under S. Jørgens kirke.

cc. Beboerne af de under S. Jørgens kirke hørende landsteder, møller og fiskerhytter er ikke få. Sognepræst Melchior anfører følgende, som alle hører til amtets grund:

Kattingeværk (møllebrug med 6 td. 7 skp. 3½ fjdk. hk.). *Boserupgården* (gårdbruger, har 10 td. hk.). *Lerbæksgården*

(ligeledes, har 6 td. 7 skp. 3½ fjdk. hk.). *Lerbækshuset* (jordløs, fattig arbejdsmand). *Fiskerhuset* (jordløs, ernærer sig af fiskeri). *Gjeddewadshuset* (har 24 td. land). *Nybrohuset* (har lidet jord). *Kields smedde* (jordløs, ernærer sig af håndværket). *Skyttehuset* (bebos af en pensionist). *Vendelbrohuset* (har lidet jord, fattig arbejdsmand). *Lerhuset* (ligeledes). 17 *Margrethehåbs huse* (hver med 12 td. land. De fleste af disse huses beboere er på nærværende tid i stor trang). *Bidstrup hovedgård* (3 huse, jordløse, bebos af daglejere). På *S. Jørgensbjerg*: Sognefogden (har 7 td. 5 skp. hk.). Avlsbruger Peder Nielsen (har 4 td. 6 skp. 3 fjdk. hk.). Lars Olsen (har 1 td. 3 skp. 1 fjdk. hk.). Søren Johansen (har 1 td. 4 skp. 1 alb.). 3 bundgarnsfiskere (har tåleligt udkomme). 1 smed (ernærer sig nogenlunde). 2 huggere (ligeledes). 5 vævere (har nødtørftigt ophold af denne profession). 2 enker uden for bondestand (lever af deres pension). 3 jagtførere (kan nogenledes erhverve ophold). 37 familier (har intet ophold uden af fiskeri). 44 almisselemmer, som nyder månedlig understøttelse.

I det mindste har sognet foruden sine 44 almisselemmer 86 familier, som, ganske vist med borgerne iberegnet, indbefatter over 300 mennesker. At disse nu skulde miste deres egen kirke og forvises til en anden dem hidtil ganske fremmed kirke, vilde være lige så ubehageligt for dem, som det for folk i almindelighed er højst anstødeligt og volder megen forargelse. Man øjner deri kun lutter ligegyldighed eller foragt for religionen fra øvrighedens side, og det kan ikke have gode følger. Vi indser heller ikke, hvorledes Roskilde Domkirke skulde blive lige så bekvem at søge for disse mange beboere i S. Jørgens sogn. De ligger dog alle langt uden for byens omkreds. Hvad der gælder om vejen til og fra Roskilde for S. Ibs menighed, gælder lige så fuldt og måske mere om vejen til Roskilde fra S. Jørgensbjerg, som ligeledes løber igennem et slemt sted fuldt af bugter og krumninger, hvor det er såre vanskeligt at komme frem med vogn, hvilket jeg biskop Balle vel erindrer at have prøvet mere end én gang.

b. Med hensyn til skolegang vil amtmanden også anse Roskilde som meget passende for de beboere, som hidtil har hørt under skolen paa S. Jørgensbjerg, da skoleundervisningen i

Roskilde kan formodes at blive bedre end den i landsbyen. Men for det første er vejen lige så ufremkommelig både vinter og sommer for børn som for gamle folk, dernæst har den ny kirkesanger og skolelærer, studiosus Gemzøe, forhen adjunkt ved den latinske skole, begyndt så godt i skolen på S. Jørgensbjærg, at man kan nære de bedste forhåbninger om børnenes fremgang under hans vejledning, og endelig er drengeskolen i Roskilde allerede nu for talrig for én lærer, og pigeskolens lærer har lige så ringe lyst som ringe evner, så at der behøves flere lærere ved begge skoler. Det er heller ikke til gavn for landsbybørn at gå til skole i en købstad, hvor så mangfoldige adspredelser omgiver dem på deres frem- og tilbagevandring.

B. Amtmanden vil også have, at der ligeledes her på S. Jørgensbjærg skal anlægges, mod at kirken nedlægges, en industriskole i forbindelse med en arbejdsanstalt og naturalforplejning, hvortil altså præstekaldets godtgørelse for Bidstrupgård samt tienden i det mindste for en del måtte henlægges. En vel indrettet arbejdsanstalt i forbindelse med naturalforplejning og under opsigt af et årvågent og dygtigt tilsyn er det eneste middel til at afhjælpe den nærværende trang samt til at sætte grænser for en endnu stadig tiltagende armod, og en industriskole, hvor den opvoksende ungdom kan lære at arbejde og at bruge sine kræfter på en for dem selv og staten gavnlig måde.

Antallet af fattige børn fra 6 til 14 år i S. Jørgens sogn, som i året 1805 skulde søge skolen, men hvoraf kun meget få formedelst armod indfandt sig dær, beløb sig til 50, og hele antallet af skolepligtige børn var 78, 46 drenge og 32 piger. De hverv, som med hensyn til forsørgelsen af sognets fattige hidtil har påhvilet sognepræsten kunde for fremtiden besørges af skolens lærer, som da skulde indtræde i hans sted i fattigforsørgelseskommissionen.

At der heri indbefattes adskilligt godt, nægter stiftsøvrigheden ikke, men det er blandet med fordringer, som efter dens formening ikke kan bestå tilsammen.

a. En vel indrettet arbejdsanstalt for de mange fattige gamle mennesker på S. Jørgensbjærg blev vist en velgørende foranstaltning:

men det går ligeså lidt an at indrette S. Jørgens kirke dertil, som det før (2 a, b) er vist går an med S. Ibs kirke.

Amtet bør anskaffe et arbejds-hus, hvortil der let vil kunne findes en gård eller et hus på Bjerget, som kunde blive tilkøbs. At Duebrødre hospital også dertil skulde bidrage, var ikke mere end billigt. Men præstekaldets godtgørelse af Bidstrupgård kan ikke fratages kaldet, så lidt som en større eller mindre del af præstetienden, om kaldet ellers skal vedblive, og at dette er fornødent, tror vi at have bevist (punkt 5 A. a.).

Det er imidlertid i enhver arbejdsanstalt en hovedsag at sørge for fordelagtig afsætning, da den ellers snarlig går overstyr. Der må tillige lønnes en fabrikmester, som koster meget. Forslaget kræver megen overvejelse.

b. Vi forstår ikke, hvorledes naturalforplejning skal forbindes med arbejdsanstalten. Fabrikmesteren måtte da tillige være marketender, men det er ikke til gavn for de fattige. Bedre var det, at hver fik anvist sin portion af viktualier, eller efter omstændighederne spisning hos sognets beboere, som yder kontingent til fattigkassen, og når disse vilde have den fattige til at arbejde hos dem selv, kunde det vel ikke nægtes dem.

c. Industriskolen må være bestemt for børn alene, og når denne skole skal forenes med læreanstalterne, bliver følgen, at de vexelvis læser og arbejder til visse timer om dagen. Men pigerne må have deres arbejde for sig under en lærerindes opsyn og drengene deres arbejde for sig i særskilt værelse under en mesters opsyn. Kan nu hertil skaffes rum i det almindelige arbejds-hus? Skal der ikke snarere bygges en særskilt industriskole for børnene? Hvorledes bestrides denne omkostning og disse lønninger? Og er det ikke spildt tilhobe, når afsætningen af arbejdsprodukterne enten standses for en tid eller tilsidst aldeles mangler? Hertil kommer endnu, at det er ganske modsigende først at påstå, at alle skolepligtige børn fra S. Jørgens og S. Ibs sogne skal gå til skole i Roskilde, men derefter at forpligte de fattige skolebørn, hvis antal er det største, til skolegang på Bjerget i en med industriskolen forbundet læseskole. Skal da nu de beboere, der ikke anses for uformuende, have dette til straf, at de må lade deres børn daglig gå den lange og slemmere vej frem og tilbage til Roskilde skole?

d. Dersom skolelæreren på S. Jørgensbjerg ikke til upligt

og til største tab for ungdommen skal forsømme sit egentlige embede, kan han umulig indtræde i sognepræstens sted i fattigforsørgelseskommissionen: hvert øjeblik kaldes han bort fra sin skole, han pådrager sig forældrenes uvilje, han overvældes med skrivelser, som betager ham både tid og kraft til at vare på hans ungdoms tilbørlige undervisning.

Resultatet af stiftsøvrighedens overvejelser bliver da disse forslag:

1. S. Ibs kirke bortsælges ved offentlig auktion til nedbrydelse enten samlet eller stykkevis tillige med sine klokker og inventarier, under stiftsskriverens bestyrelse, efter foregående af stiftsøvrigheden approberede auktionskonditioner, dog således, at tilslag sker på nærmere approbation fra Danske Kancelli. S. Ibs menighed henlægges til S. Jørgens kirke og forbliver ligesom hidindtil i forening med S. Jørgensbjerg pastorat.

2. Af købesummen for S. Ibs kirke med klokker og inventar skal først bemeldte kirkes gæld betales, derefter skal deraf den halve omkostning udredes til et pulpitur i S. Jørgens kirke, hvor der nu behøves tilstrækkelig plads til begge forenede menigheder, men den anden halve del af omkostningerne bestrides af S. Jørgens kirke selv. Forud sættes arbejdet til licitation ved stiftsøvrighedens foranstaltning, som approberer mindste bud. Siden udsættes det tilbageblivende overskud på rente, og renterne heraf såvel som tiende med øvrige indtægter af S. Ib tillægges nuværende sognepræst for S. Ibs og S. Jørgens menigheder til forbedring af hans ringe indkomster, indtil han allernaadigst beforders til bedre levebrød, i hvilket tilfælde fornævnte renter med tiende og indtægt henlægges for bestandig til S. Jørgens fattigkasse som årligt tilskud til hjælp ved de fattiges understøttelse af begge menigheder.

3. Begge menigheder skal holde offentlig gudstjeneste tilsammen på hver tid i S. Jørgens kirke og lade deres børn undervise i S. Jørgens skole samt beholde S. Ibs kirkegård til fælles brug, så at den søndre del fremdeles benyttes af S. Ibs menighed, og den nordre forbeholdes S. Jørgens menighed efter ønske og fornødenhed. Begge menigheder vedbliver som hidtil at yde tiende med al anden rettighed, være sig offer og

accidenser eller af hvad navn nævnes kan, til sognepræst samt kirke- og skolebetjente ved S. Jørgens kirke. Dog kan beboerne på Roskilde bys grund ved første præstevakance henlægges til Roskilde Domkirke og skole, imod at Duebrødre hospital udreder til den nuværende degn og skolelærer i S. Jørgensbjerg for hans embedstid den godtgørelse, som i denne anledning med billighed måtte bestemmes ham.*)

4. Ved første vakance i S. Ibs og S. Jørgens forenede sognekald annekteres samme til Vor Frue sognekald ved Roskilde, og derefter kalder Hans Majestæt præst til begge sognekald vekselsvis med ejeren af Lethrabort grevskab.

5. Amtet foranstalter et arbejds- og skolehus på S. Jørgensbjerg for sognekaldets fattige og indretter tillige en industriskole for fattige børn af begge køn i forbindelse med læseskolen, hvori Duebrødre hospital tager del med et rimeligt tilskud.

*) Da pastor Melchior allerede d. 13. april 1808 fik et andet kald, foreslår sognekommisjonen for S. Ibs og S. Jørgensbjergs skoledistrikt d. 2. maj direktionen for Roskilde amts skolevæsen, at der af Duebrødre klostres midler ydes 15 rdl. årlig til degn og skolelærer Gemzøe i hans embedstid som erstatning for offer, degnepenge og accidenser af de beboere, der er overgået til Roskilde domkirke og skole fra det nedlagte S. Ibs sogn, nemlig Strand-, S. Klare- og Kobbermøllen, Trægården, hele den såkaldte Bækken ved S. Ibs kirke, Svenskehuset og Strandhavehuset. Efter at have brevvet herom giver Danske Kancelli sit samtykke d. 6. aug. 1808 (RA. Da. Kanc. 1. Dept. Brevbog 1808, nr. 1245).

Ved samme lejlighed var der en anden, som også fik sine indtægter formindskede, nemlig ringeren Jacob Jørgensen, af hvis små kår man får et levende indtryk gennem hans ansøgning af 26. aug. 1808 til stiftsøvrigheden. Af de førnævnte indbyggere har han haft offer ved højtiderne og kirkeforretningerne og det såkaldte klokkerbrød. Desuden har han mistet en også fremtidig indtægt med at vedligeholde gravstederne, da disse blev planeret ved kirkens omdannelse til lasaret, en indtægt paa over 10 rdl. Dog vil han være tilfreds med denne sum i godtgørelse for sin rimeligvis korte levetid. Han er nemlig 59 år og har været ringer i 26 år. Om sine forhold oplyser han videre, at han er svag i sit ene ben, og at hans kone er 75 år gammel og krøbling, hvorfor han til hendes pasning må have en steddatter på 42 år boende hjemme hos sig. Til dem har han hidtil tungt måttet erhverve livets ophold, og en nedgang i hans indtægter vil derfor ramme ham hårdt. Da det oplyses, at S. Jørgensbjerg årlig lægger 150—200 rdl. op, har han sikkert fået sin ansøgning bevilget. (Landsarkivet. Stiftsøvr. arkiv. Kommunesager, Roskilde 1808, sept.).

Kancelliet indstiller som nævnt næsten ord til andet disse forslag, og kongen bifalder dem d. 25. marts⁹⁾, medens reskriptet om salget af S. Ibs kirke osv. først udstedes d. 1. april 1808.¹⁰⁾

Hermed er sagen vedrørende S. Ib dog ikke sluttet. Det trak ud med salget, og der skete ændringer i salgsbetingelserne, som vi nu skal se.

Allerede før reskriptet var blevet udstedt, var S. Ibs kirke i virkeligheden blevet nedlagt som gudshus, og hermed gik det således til. Amtmanden, konferensråd Treschow, indberetter nemlig i nov. 1807 til kancelliet, at da en mængde krudt fra de militære korps var blevet ført til Roskilde for at opbevares dær indtil videre, og da byen inden for sine porte ikke havde noget passende sted, hvor krudtet kunde henlægges i sikkerhed og uden fare for de kongelige begravelser, Domkirken og byen (det er den orden, i hvilken han nævner dem!), har han givet ordre til at henlægge det i S. Ibs kirke. Han indstiller, at dette måtte blive meddelt sognepræsten hr. Melchior, og at de få af menigheden, som søger S. Ibs kirke, midlertidig kan bivåne gudstjenesten i den nærvedliggende S. Jørgens kirke. Kancelliet godkender denne foranstaltning og anmoder d. 8. dec. 1807 biskoppen om at meddele vedkommende kirkebetjente det fornødne i denne anledning.¹¹⁾

Forholdet var jo, at Danmark, efter at englænderne i begyndelsen af september 1807 havde bombarderet København og taget flåden, havde sluttet forbund med Napoleon og var blevet erklæret krig af England d. 4. nov. I tiden omkring 1. juli 1808 kom de spanske hjælpetropper til Roskilde, hvor de blev indkvarteret dels i byen selv, dels i en lejr på Bidstrup hovmark vest for byen.¹²⁾ Professor Kornerup har givet en levende skildring af spaniernes ophold i Roskilde¹³⁾ og fortalt, hvorledes S. Ibs kirke dengang blev indrettet til lasaret. Vi kan hertil føje nogle enkeltheder. D. 31. juli 1808 skriver nemlig stiftsskriver Bing til stiftsøvrigheden¹⁴⁾, at S. Ibs kirke, som, dengang stiftsskriveren fik reskriptet af 1. april 1808, var opbevaringssted for krudt og militærvåben, ved amtmandens foranstaltning, og uden at Bing vidste noget derom, er blevet indrettet til et sygehus. Kirkens altertavle, prædikestol og stole er blevet nedrevet, de første to dele er meget beskadi-

gede, medens stolene er brugt til gulv i sygehuset. Klokketårnet er indrettet til køkken for sygehuset, hvorfor han har ladet klokkerne nedtage og sammen med de træmaterialer og stumper, der var i behold, føre hen i Domkirkens materialhus, indtil den i reskriptet påbudte auktion kan afholdes af ham. Han ansøger samtidig om tilladelse til at holde den uden kancelliets approbation, thi medens man venter herpå, vil man bare få bryderi med opbevarelsen af de lidet værdifulde træmaterialer. Auktionen blev imidlertid ikke til noget foreløbig, idet stiftsøvrigheden nemlig foreslog at tilbyde de to klokker til kongen, for at de kunde benyttes ved omsmelting på kanonstøberiet i Frederiksværk.¹⁵⁾ Stiftsskriver Bing har d. 28. aug. 1808 indberettet til den, at den lille klokke er uden fejl, hvorimod den største klokke er ubrugbar, fordi „kronen“ på adskillige steder er brøstfældig, og „øjet“ har været i stykker og er blevet sat fast med en nagle i et hul, der er boret i klokkehovedet. Årstal findes ikke på nogen af klokkerne. På den største er der et indtryk, som ikke kan være andet end klokkestøberens mærke. Bing har også ladet klokkerne veje af vejermester A. Brünniche d. 27. aug., ifølge hvis seddel den ene vejede 1 skippund 4 pund, den anden 1 skippund 15 lispund 12 pund.¹⁶⁾ På dette forslag får stiftsøvrigheden imidlertid ikke noget svar, hvorfor den næsten et år efter (d. 1. juli 1809) udbeder sig nærmere besked, for at auktionen kan blive afholdt. Kancelliet sætter sig nu i bevægelse og får fremskaffet meddelelse om, at klokkerne kun kan bruges til omsmelting, og at administrationen af Frederiksværk vil give for dem til S. Jørgens sogns fattigvæsen 30 skilling pr. pund, når de leveres direkte på værket, 27 sk., hvis værket selv skal hente dem. Da stiftsøvrigheden ikke selv kan skaffe klokkerne billigere til Frederiksværk end tilbudt af administrationen, og da der ikke i Roskilde haves eller kan skaffes en brugelig vogn med tilbehør til transporten, lader den klokkerne hente¹⁷⁾ og modtager for dem begge tilsammen 252 rdl. Beløbet er indført i S. Ibs regnskabsbog under året 1810, omend salget fandt sted i 1809.¹⁸⁾

Nu havde stiftsøvrigheden fået afgjort salget af klokkerne og kunde så tænke på at få auktionen over inventaret og bygningen i stand. Da kom der et nyt forslag, som for en tid ud-

satte spørgsmålet. Stiftsskriveren meddeler nemlig i en skrivelse af 12. juni 1810 til stiftsøvrigheden¹⁹⁾ først grundene til, at kirken ikke er blevet solgt (den har været benyttet til ammunitionsoplag, sygehus og endelig til lasaret for de i sin tid herværende spanske tropper, af hvis sengesteder der endnu opbevares en del), og foreslår derpå, at kirkegården sælges sammen med kirken, hvad der vil bevirke, at flere og større lysthavende melder sig. Kirkegården er nemlig blevet overflødig, idet S. Jørgensbjergs kirkegård er blevet udvidet med tilkøbet af den forrige gamle degneboligs grund.*) Amtsprovst Hertz bifalder forslaget og tilføjer, at kirkebygningen

*) Den gamle degnebolig og skole var blevet opført i henhold til kgl. resolution af 18. nov. 1740 og stod færdig d. 1. jan. 1742. Den bestod af to af rektor Schnabel overladte kirkehuse på 8 fag, hvortil der blev føjet 3 fag nye huse, alt tækket med strå. I skolestuen stod en jernkakelovn til 8 rdl. Hele indretningen kostede 95 rdl. (S. Ibs kirkes regnskab 1728—1812, s. 36 ff., 270 ff.). Da pastor Melchior i 1808 blev udnævnt til sognepræst for Brøndum og Hvidbjerg menigheder i Viborg stift, tilbyder han direktionen for Roskilde amts skolevæsen sin gård på S. Jørgensbjerg til købs for der at indrette en skole. Den daværende skole med tilbyggede degnebolig var nemlig i alle henseender ubrugbar til skolebygning, da den, som han siger, i alt var både lille og en ussel hytte. Derimod var hans gård den bekvemmeste til skolebrug. Den bestod af tre længer, en stuelænge, 14 fag lang, $8\frac{3}{4}$ alen dyb, af bindingsværk med egeunder- og fyrrøvertømmer og opmuret med brændte sten, en syd-længe og en nordlænge, begge bindingsværk, 14 alen lang og 9 alen dyb, i god forsvarlig stand, dertil en lille og en større have og en god rummelig gårdsplads. Ejendommen var assureret i Sjællands alm. landbrandkasse for 1800 rdl., men var tilsalg for 1200. Tæt ved gården havde han et sædevænge på 6 td. 3 skp. land, liggende på Roskilde bys grund, af fortrinlig god jordart, tiendefri og indhegnet med et svært stengærde af megen værdi. Det var tilsalg for 1200 rdl. Bygningen vilde let kunne indrettes til skolebygning med flere læsestuer og arbejds- eller spindestue for de fattige skolebørn. Skolelæreren kunde ogsaa faa en anstændig bopæl med køkken, spisekammer, lade, lo og staldrum til sine køer. Den daværende skole og degnebolig kunde så nedbrydes og tillige med havepladsen udlægges til udvidelse af S. Jørgensbjergs kirkegård, som højlig trængte dertil. D. 28. maj 1808 bifalder Danske Kancelli købet af gården, men ikke af vænget, efter at den er blevet sat ned til 1000 rdl., og af dens indrettelse til skole, medens den gamle skole nedbrydes og pladsen indgår i kirkegården. (Da. Kanc. 1. Dept. Brevbog 1808, nr. 1926, 3. dec.)

alene ved en auktion næppe vil indbringe nogen betydelig sum, når den sælges til nedbrydning, da kirkemuren dels er opført af kampesten (!), deler fyldt, så at nedbrydningen bliver bekostelig og kun giver få brugbare materialer. Sælges kirkegården med, kan bygningen bruges af en privatmand til pakhus eller af byen til gemmested for militære fornødenheder eller transporter af krudt og deslige, hvortil den i den senere tid har været anvendt. Stiftsøvrigheden anbefaler forslaget d. 31. juli 1810, men kancelliet bifalder det kun delvis. Chefen for generalkvartermesterstaben, kammerherre Wolfgang Haffner²⁰⁾, har nemlig anmodet om at benytte kirken til gemmested for de betydelige forråd af hø og halm, som ved militærhestenes græsning i sommeren 1810 er blevet sparet, og i overensstemmelse hermed anmoder Kancelliet stiftsøvrigheden om at påse, at kirken for tiden ikke sælges undtagen på det vilkår, at den ikke nedbrydes, men bruges som magasin.²¹⁾

Dødsdommens fuldbyrdelse var atter udsat for en tid. Men da krigen i 1814 var sluttet, blev kirken ikke mere brugt til magasin for kongelig tjeneste, hvorfor overmagasinbestyrer, rådmand Müller overleverede dens nøgler til S. Jørgensbjærgets fattigkommission, da den jo var skænket til sognets fattigvæsen, og denne kommission søger d. 2. juni 1814 direktionen for Roskilde amts fattigvæsen om at få udvirket tilladelse til at sælge S. Ibs kirke og kirkegård ved offentlig auktion. Med hensyn til det i sin tid påtænkte pulpitur har sognepræsten M. Blangstrup på syvende år gjort den erfaring, at det er aldeles unødvendigt og overflødigt, thi allerede det nuværende, som på højtidsdage, hvor dog den talrigste forsamling er tilstede, som oftest tillige med adskillige stole står ledigt, uagtet det godt kan rumme et halvhundred mennesker, er tilstrækkeligt. Beboerne fra S. Ib er så ringe i tal, at et nyt pulpitur for deres skyld er overflødigt. Desuden vilde det gøre kirken mørkere. Med hensyn til kirkegården oplyses, at den blev aldeles planeret i 1808, da den toges i militært brug og telte blev opslået på den for de spanske tropper, og at siden den tid er der kun begravet to fattige på den, da sognebeboerne har ladet deres døde begrave på S. Jørgens kirkegård, der er blevet så stærkt udvidet, at S. Ibs kirkegård ikke behøves.

Ved indretningen til lasaret medgik der en del bekostninger for den kongelige kasse til materialer og arbejdsløn, men kirken tabte også meget, idet dens inventar (altertavle, alter, alterfod, prædikestol og kirkestole m. v.) blev benyttet til indretningen. Da den også har lidt betydeligt ved ikke at blive repareret i de sidste syv år, i hvilken tid der forøvrigt heller ikke er svaret leje af den, foreslår kommissionen, at dette kan gå lige op med den fordel, den har vundet ved de af kongens kasse bekostede materialer, og at auktionen afholdes snarest, da kirken, der ligger isoleret, ved at henstå længere lider mere og mere skade. Stiftamtmand Moltke og biskop Münter anbefaler dette forslag, hvorved hele købesummen går til fattigvæsenet, da et pulpitur er overflødigt, og kirkegården også sælges, da der nu er tilstrækkelig plads på S. Jørgensbjærgs. Kancelliet anser det dog for mest passende, at kirkegården kommer til at henligge ubenyttet i 20—30 år efter at det sidste lig er nedsat, og at salget altså udsættes så længe, hvad stiftsøvrigheden bifalder. Den kongelige resolution om kirkenes bortsalg udgår d. 1. april 1815. Kirken skulde nu taxeres til auktionen, hvorfor forvalter Albrecht mødte på Roskilde rådstue onsdag d. 10. maj og fik murmester Muusbech, tømmermester Ole Madsen og klejnsmed Samuel Christensen udmeldt til taxering. Fjorten dage efter mødte de med deres taxation, som de aflagde ed på var efter deres samvittighed og bedste overbevisning. Den lød således: S. Ibs kirke beliggende her ved Roskilde. Tårnet, kirken og koret er af massiv grundmur, opmuret for det meste af kalk og kridtsten, undtagen tårnet foroven af mursten, indvendige gevelfter [hvælvinger] overalt af mursten og tårnet belagt af de gamle munketagsten, kirken og koret dækket med tagsten. I tårnet et loft og en skorsten opført fra gevelften ud igennem taget. Op til den nordre side af kirken [?] er stående et bræddeskur og deri en trappe til opgang i tårnet. Alt vurderet til 2200 rdl. navne værdi. Efter foregående bekendtgørelse i aviserne, ved plakater og trommeslag blev auktionen afholdt d. 6. juni 1815 om formiddagen, ved hvilken lejlighed auktionskonditionerne blev fremlagt og oplæst. § 3 siger, at kirken skal være nedbrudt i denne sommer og pladsen gjort ryddelig af køberen til 1. maj 1816. Forvalter Albech byder pr. kommission 4360 rdl. n. v.

og får hammerslag. Derefter sælges inventar og materialer fordelt på 34 poster, nemlig: Nr. 1—10, 13, 17, 19—20 hver: 12 stk. gl. brædder, nr. 11: 10 stk. gl. ditto, nr. 12, 14—16, 21 hver: en slump ditto, nr. 18: 2 døre og nogle brædder, nr. 23: en trappe, nr. 22: 13 stk. gamle brædder og nogle stumper, nr. 24: noget panel, nr. 25: en kasse, nr. 26: en række, nr. 27: en vask, nr. 28: 2 bjælker og noget småtømmer, nr. 29: 6 bjælker, nr. 30: en ligsten, nr. 31: en ditto, nr. 32: en ditto, nr. 33: 15 stk. tagsten, nr. 34: et bræddehus. Tilsammen var det vurderet til 80 rdl., men det blev solgt for ikke mindre end 394 rdl. 2 mk. 8 skill. Nogle priser er ganske interessante, idet de viser en vældig stigning på tømmer og sten. Nr. 29 vurderet til 10 rdl., solgt for 66 rdl. 3 mk., nr. 30 vurderet til 10 rdl., solgt for 80 rdl., nr. 31 vurderet til 2, solgt for 4 rdl. og nr. 2 vurderet til 5, solgt for 35 rdl.

Fattigkommissionen skriver dagen efter til stiftamtmanden, at det gjorte bud ikke blot er antageligt, men over forventning, idet kirken kun er solgt til nedbrydning, hvad der vil koste henimod 2000 rdl., men den vover dog alligevel at foreslå, at kirken må blive stillet til en ny auktion og kirkegården bortsolgt dermed, så at kirken får lov at blive stående for senere at anvendes til fabriksvæsen, magasin eller hvad køberen ønsker, da der nemlig på auktionen var flere, som ytrede, at de i så fald vilde give 7000 rdl. n. v. og derover. Den høje sum kan man desuden ikke vente, når kirkegården ellers til sin tid skal sælges separat, da den kun indeholder 6 skp. land, tildels mangler hegn og lukke og for tiden er en næsten åben plads, der alene næppe vil give mere end 400—500 rdl. n. v. Ved at sælge den nu kunde man også tage visse forpligtelser af køberen. Moltke anbefaler dette forslag, Kancelliet går også med hertil og udsteder en resolution herom, idet den første auktion for at være gyldig skulde approberes af Kancelliet. Onsdag den 6. sept. 1815 kl. 11 formiddag holdes så på rådstuen den sidste auktion over S. Ibs kirke og kirkegård, bekendtgjort på samme måde som den forrige. Konditionernes § 1 siger, at kirken og kirkegården kan tiltrædes af køberen, når approbation foreligger, og benyttes af ham, som han vil, dog må kir-

kegården ikke benytttes til bygning eller såning før 1828's udgang.

Kirken og kirkegården råbes op for 5000 rdl. n. v., maler Ehlers bød 5010, derefter kom flere bud, indtil forvalter Albrecht fik hammerslag for et bud pr. kommission på 5300 rdl.²²⁾, og den 18. okt. blev det approberet ved kongelig resolution.²³⁾ Den 27. november 1815 skriver Albrecht til borgmester Müller²⁴⁾, at auktionsskødet skal udstedes på købmand *Jacob Borch*. Den nye ejer lod året efter bygningen indrette til pakhus, idet koret, våbenhuset og tårnet blev nedbrudt og hvælvingerne nedtagne, medens der blev hængt plankeporte for korbue og tårnbue.

Af salgssummen for kirken blev der oprettet et legat: Kong Frederik den Sjettes Legat, på 11810 kr., hvis renter tilfalder fattigvæsenet i S. Jørgensbjerg sogn og bestyres af sognerådet under amtsrådets tilsyn.²⁵⁾

Vi skal til slut endnu give nogle nye meddelelser om S. Ibs kirkes bygning og inventar. Forinden er der dog et spørgsmål, som rejser sig, nemlig, om der da ikke var nogen, som vilde redde kirken. Det var der ikke, hvad der i og for sig heller ikke er så underligt. Sansen for de historiske mindesmærker var jo, må vi huske, knapt vågnet og var endnu fortrinsvis rettet mod oldtidens minder, så at man med koldt blod ødelagde værdifulde middelalderlige bygninger (som eksempler kan vi nævne: Odense og Svendborg Gråbrødreklostre) og solgte værdifuldt kirkeinventar som gammelt skrammel (som eksempel: auktionen i Roskilde domkirke 1806). Man spurgte ikke om historiske eller arkæologiske hensyn, men målte en bygnings værdi efter dens vedligeholdthed, dens nytte. Overfor sådanne krav måtte S. Ib give op. Dog forblev dens nedbrydning ikke så upåagtet, som man kunde have ventet. Kommissionen for oldsager, der var blevet stiftet i 1806, havde nemlig sin opmærksomhed henvendt på den og skrev derfor til adjunkt Behrman i Roskilde, „som den mand, der med held havde arbejdet i fædrelandets historie“, og bad ham underrette den om, hvilke monumenter der fandtes i kirken, og om under nedbrydelsen at undersøge, om ikke muligvis i fundamentet kunde findes sten med runer. Det var der dog ikke, men Behrman fandt i alterbordet den så-

kaldte altergrav, d. v. s. en sten med et relikviegemme, desuden nogle mønter og andet og indsendte det til oldsagskommissionen.²⁶⁾ Af det øvrige inventar vilde det være højst mærkeligt, om noget var bevaret efter den medfart, det, som nævnt i det foregaaende, fik, og dog er dele af altertavlen, nemlig midtbilledet og dets ramme, endnu til. Det skal være blevet solgt ved auktion til gårdmand Jens Hansen fra Salløv, der beholdt det nogle år, hvorpå det ved hans død kom til dattersønnen husmand C. Jacobsen på Ulvemosen, der i 1825—26 blev gårdmand i Valløby. Han førte tavlen med sig og opslog den som panel for bordenden i sin stue, hvor den sad, til han i 1864 blev aftægtsmand. Derpå flyttede den med ind i hans aftægtslejlighed og fik en lignende plads, indtil den 1876 ved hans og hans hustrus død blev nedtaget og af deres søn skænket til Oldnordisk Museum.²⁷⁾ Her blev den henlagt i magasinet, hvor den endnu findes.²⁸⁾ Alterbilledet er malet med oliefarve på egebrædder og forestiller nadveren. Det er

Midtfeltet af S. Ibs altartavle.

et meget mådeligt arbejde, holdt i gråbrunlige toner samt cinnober og hvidt, og er stærkt afskallet. Målene (med den firkantede profilerede ramme) er 105×84 cm. Alt rammeværket er bruskbarok og grønmalet. Tavlen var fra 1632. Noget senere var et nu forsvundet krucifix skåret, 1645, af Roskildesnedkeren Casper Lubbeke og stafferet af Hans maler. Da det regnskab²⁹⁾, som giver denne sidste oplysning, er ganske morsomt i sig selv og tillige kan vise, hvor små indtægter kirken havde om året, skal vi meddele hovedposterne her.

S. Ibs kirkes regnskab for 1645 af Søren Nielsen, sognepræst og kirkeværge.

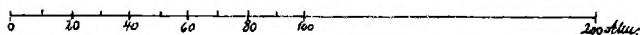
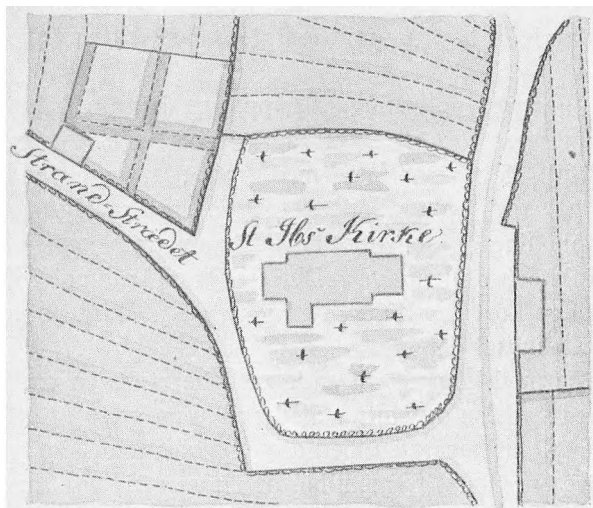
Indtægt. Kirkens beholdning 98 dlr., med rente 5 dlr. Tiendekorn 4 pund byg 34 dlr. Årlig jordskyld 5 dlr. Tavlepenge ved tre fester 7½ dlr.

Udgift. To voxlys på 12 skålpund vox 5 dlr. Arbejdsløn 2½ mk. Vin og brød 7 mk. Maje (løv til at pynte kirken med) 8 sk. Et reb til klokken 7 sk. Biblen, lysestager, kalk, tinflasken til tre fester at gøre rene 3 mk. 12 sk. Tællelys 8 sk. Til provsten 6 mk. Til Sorø akademi 6 mk. Til Pesthuset 3 mk. Til den, som vækker de sovende, efter kgl. majestæts brev 6 mk. For det nye krucifix efter det gamle faldt ned og sloges sønder givet Casper snedker 10 dlr. Hans svende til drikkepenge 2 mk. Maleren for det ny at staffere 6 dlr. For stable at hænge det på 2½ mk. For 8 favne stengærder om kirkegården, som var udfalden og andet steds at fly som der fattes, givet 2 dlr. For regnskabet at høre 6 mk. Præsten for regnskabet at skrive 1 mk.

Kirkens beholdning, når udgift er trukket fra indtægt, bliver da 109 dlr. (Til regnskabet hører som bilag kvitteringer fra snedker og maler.)

Iøvrigt bestod kirkens inventarium i 1700'erne af følgende:

Et rødt klædes alterklæde med guldkniplinger på. En messehagel af rødt fløjel med kryds af brede guldgalonier bagpå. En alterdug. En messeskjorte. En forsølvet æske til oblater. Tvende messingstager til alteret, vog 30 pund. En liden messing flaske at hente vin i til alteret. Et rundt messingfad til dåben. En liden messingkedel at bære vand med til dåben. Et lærreds håndklæde til dåben. En alterbog. Et kobber ild-

S. Ibs kirke 1790—91, opmålt af C. Ehlers.

kar. Tvende tavler. To ligbårer. En stige til våbenhuset, en i tårnet.

Hvad endelig bygningen angår, giver kirkens regnskab³⁰⁾ følgende enkeltheder:

1732—33. Kirkegaardsmuren, som er opsat af kampesten, reparerer. Glarmesteren for et nyt tavl-vindue til kirken samt for en del ruder at forbedre de øvrige kirkens vinduer med.

1735. Kirken blev indvendig udspækket og hvidtet, kirkens tag overalt repareret, tvende gavle på kirkens østre ende spækket og kalket, taget over koret samt våbenhustaget, tårntrappen og tårntaget og trende lydhuller med kalk og stene forbedret, våbenhuset hvidtet, kirkegulvet opfyldt og omlagt. Murmester Thomas Pedersen får efter akkord 31 rdl., medens materialerne koster 10 rdl. 12 sk.

1743—44 aftages tårntaget og omlægges, kirkens tage hjælpes, hvor det er uomgængeligt nødvendigt, klokkestol og tårnloft forbedres. Materialer og arbejds løn 107 rdl. 2 mk. 8 sk.

1745—46. Da indkvarteringen lå her i byen, blev stakitporten for kirkegården bortstjålet, hvorfor en ny anskaffes.

1755 fandt en hovedreparation sted, men ikke nærmere bestemt.

Disse magre oplysninger suppleres heldigvis af Münchenertegningen fra o. 1600, der viser skibets østgavl (koret er skjult af trækronerne) med trappegavle, medens tårngavlene har fod- og toptinder.³¹⁾ Men lige så vigtig er den eneste opmåling³²⁾, som hidtil ikke har været kendt, og som her for første gang gengives. Den findes på landmåler Ehlers' fortræffelige kort fra 1790—91 og viser, at kirkens kor har haft lige afsluttet østvæg.

Vi er hermed kommet til ende med beretningen om S. Ibs kirkes nedbrydelse og slutter med endnu en gang at gøre opmærksom på, at hensigten med disse oplysninger ikke har været at give en samlet fremstilling af kirkens historie, men kun at udfylde, hvad Løffler og Kornerup har meddelt.

Henvisninger.

- 1) M. Mackeprang: Vore Landsbykirker p. 7.
- 2) I Nationalmuseets 2. afd.
- 3) Roskilde Avis 1868, nr. 102, d. 2. maj.
- 4) J. Kornerup: Om St. Ibs Kirke i Roskilde og dens Vægmalerier, Aarb. f. nord. Oldk. 1902, s. 70-78. Optrykt i Kornerup: Roskilde Minder pag. 76—84.
- 5) Årbog f. Kbh. amt 1913, p. 85, 1915 p. 96.
- 6) Årbog f. Kbh. amt 1918 p. 98.
- 7) Løffler: Sjællands stiftslandsbykirker p. 15-17.
- 8) Bilag til Da. Kanc. 1. Dpt. Registrant 1. april 1808 nr. 70 a.
- 9) R. A. Da. Kanc. Forestillinger 1808.
- 10) R. A. Da. Kanc. 1. Dpt. Registrant 1808 nr. 70 a.
- 11) Da. Kanc. Journal 1807, nr. 1402, Brevbog 1807, 8. dec. nr. 1792-93.
- 12) Karl Schmidt: De fremmede Troppers Ophold i Danm. 1808, 1901, p. 72.
- 13) Roskilde Avis 1886, 21.-24., 27. dec. Optrykt i: Roskilde i gamle Dage p. 162-78 og i: Roskilde Minder p. 102-22.
- 14) Landsarkivet. Sjællands stiftsøvr. arkiv. Kommune sager, Roskilde 1808, juli.
- 15) R. A. Da. Kanc. 2. Dpt. Brevbog 22. juli 1809 nr. 2011.
- 16) do. 12. aug. 1809 nr. 2201. Skippund = 320 pund.
- 17) do. 28. okt. 1809 nr. 2975.
- 18) Landsarkivet.

- 19) Da. Kanc. Brevbog 1810, 15. sept., nr. 1767.
 - 20) do. nr. 1767, 15. sept. Bilag.
 - 21) do. nr. 1732, 15. sept.
 - 22) do. 1815, nr. 2120, 7. nov. N a v n e v æ r d i (n. v.) vil sige, at betalingen skulde ske i rigsbanksedler efter disses pålydende.
 - 23) Da. Kanc. I. Dpt. Forestillinger, 1815, nr. 160.
 - 24) Landsark. Roskilde auktionsdokum. 1815.
 - 25) Hiort-Lorenzen og Salicath: Repertorium over Legater og milde Stiftelser, 1896, II, p. 99.
 - 26) Oldsagskommissionens kopibog I. 22, 4. juni 1808. Mus. nr. 75.
 - 27) Nat. mus. II. afd. Skrivelse fra A. Petersen, Valløby, 14. juli 1876.
 - 28) Mus. nr. D. 10123.
 - 29) Landsark. Roskilde domkapitels kirkers regnskaber 1591-1676.
 - 30) Landsark. S. Ibs kirkes regnskabsbog 1728—1812.
 - 31) V. Lorenzen: Roskilde domkirkes Ydre i det 16. Aarhundrede. Årbog f. Kbh. Amt 1918, s. 37—41. Hvad der her s. 39 siges om ko-ret, modbevises af den nu fremdragne opmåling.
 - 32) Matrikulsarkivet.
-